

אותו, היינו רבו הראשון כותב שטר חוב למלווה שהרי הזיק לו בכך ששיחרר את העבד שהיה משועבד לחובו:

משנה ה

מִי שֶׁחָצִי עֶבֶד וְחָצִי בֶן חוֹרֵין - שחציו ברשותו וחציו ברשות רבו⁴⁴ - **עוֹבֵד אֶת רְבוֹ יוֹם אֶחָד** ומעשי ידיו של אותו יום שייכים לאדונו, **וְאֶת עֲצָמוֹ יוֹם אֶחָד** - מעשי ידיו של אותו יום שייכים לו, **דְּבָרֵי בֵּית הַלֵּל**.

אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שְׁמַאי: **תִּקְנַתְּם** בכך **אֶת רְבוֹ** שלא יפסיד, **וְאֶת עֲצָמוֹ לֹא תִקְנַתְּם**; שכן **לְשֵׁא שְׁפָחָה אִי אֶפְשָׁר** לו, **שֶׁכֶּבֶר חָצִי בֶן חוֹרֵין** ושפחה אסורה לבן חורין, ואף לישא **בֵּת חוֹרֵין אִי אֶפְשָׁר** לו לישא, **שֶׁכֶּבֶר חָצִי עֶבֶד** ועבד אסור לבת חורין, האם **יִבְטַל** - ישב בטל ולא ישא אשה כלל?! **וְהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפָרְיָהּ וְרִבְיָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מו, יח): **"לֹא תִהְיֶה בְּרָאָה** - לא ברא ה' את הארץ לשבת שוממה, אלא **לְשֶׁבֶת יְצָרָה"** - על ידי שיפרו וירבו? **אֶלָּא מִפְּנֵי תִקּוֹן הָעוֹלָם, כּוֹפֵין** בית דין **אֶת רְבוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶן חוֹרֵין** - משחררו לגמרי, **וְכוֹתֵב** העבד לרבו **שֵׁטֶר** חוב **עַל חָצִי דָמָיו** כפי מה שהוא שווה לימכר בשוק. **וְחִזְרוּ בֵּית הַלֵּל לְהוֹרוֹת דְּבָרֵי בֵּית שְׁמַאי** - שקבלו את דבריהם:

משנה ו

הַמוֹכֵר את **עֶבְדוֹ לְגוֹי** וברח העבד מן הגוי, ואף אם לא ברח כופים את אדונו הראשון לפדותו, **אוֹ** שמכר את העבד **לְחוּצָה לְאֶרֶץ** אפילו לישראל, בשני המקרים קנסו חכמים את האדון, שלא ישתעבד בו יותר, כיוון שהפקיען מן המצוות או שהוציאו מארץ ישראל, הילכך **יֵצֵא** העבד **בֶּן חוֹרֵין**. **אֵין פּוֹדֵין** מידי הגויים **אֶת הַשְּׁבוּיִין** היהודים, בסכום שהוא **יֹתֵר עַל כְּדֵי**

ר' עובדיה מברטנורא לשלם לו דמיו, שהמזיק שעבודו של חברו חייב. והלכה כרשב"ג: **ה מו שחציו עבד וחציו בן חורין**. כגון עבד של ב' שותפים ושחררו אחד מהם. א"נ שקבל רבו ממנו חצי דמיו ושחרר חציו באותם הדמים: **תקנתם את רבו**. שאינו חסר כלום: **לישא שפחה אינו יכול**. מפני צד חירות שבו: **בת חורין אינו יכול**. מפני צד עבדות שבו: **כופין את רבו ועושהו בן חורין**. וה"ה אם היה עבד של מאה שותפין ואחד מהם שחררו, שכופין את כלם לשחררו: **ו יצא בן חורין**. אם ברח מן הנכרי, או שקנסו אותו ב"ד לפדותו מן הנכרים, כדאמרין כופין אותו לפדותו ואחר שפדאו לא ישתעבד בו. וקנס חכמים הוא, לפי שהפקיעו מן המצוות. וכן

ביאורים והרחבות

44. **פירוש**: עבד כנעני של שני שותפים ושיחררו אחד מהם, או עבד של אדון אחד שקיבל מהעבד חצי דמיו ושיחרר חציו באותם דמים, אדם כזה נקרא בלשון חז"ל "מי שחציו עבד וְחָצִי בֶן חוֹרֵין".

ר' עובדיה מברטנורא לחו"ל, יצא לחירות לפי שהוציאו מא": מפני תקון העולם. שלא ימסרו הנכרים עצמן להרבות להביא שבויין כשרואין שמוכרין אותם ביותר מכדי דמיהם: ואין מבריחין את השבויין מפני תקון העולם. שמא יקצפו על השבויין העתידיים לבא לידם ויתנום בשלשלאות ושימו בסד רגלם: רבן שמעון בן גמליאל אומר מפני תקנת השבויין. דלא חייש רשב"ג על העתידיים לבא בשביה, אלא על אותם שהם שבויים עתה עמו. שאם אין שבוי אלא הוא יחיד, מבריחין אותו, ואין לחוש כאן מפני תקנת שבויים אחרים כשאין שבויים אחרים עמו. והלכה כרשב"ג: ז משום שם רע. שיצא עליה לעז זנות: משום נדר. שנדרה והוא אומר אי אפשרי באשה נדרנית: לא יחזיר. ואפילו נמצאו הדברים שקר, או הנדר התירו חכם.

שמא תלך ותנשא לאחר וימצא הלעז של זנות שקר, והנדר יתירנו חכם והיא לא תהיה פרוצה בנדרים, ויאמר אלו הייתי יודע שכן אפילו היו נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים. לפיכך אומרים לו הוי יודע שהמוציא את אשתו משום שם רע ומשום נדר לא יחזיר עולמית, ומתוך הדברים הללו הוא גומר ומגרש גירושין גמורים ולא מצי תו לקלקלה: ר' יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר. רבי יהודה סבר דטעמא דאמור רבנן המוציא את אשתו משום שם רע ומשום נדר לא יחזיר, כדי שלא תהיינה בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים. ומש"ה קאמר דנדר שידעו בו רבים, עשרה מישראל או יותר איכא פריצותא טפי, וקנסוה ולא יחזיר. ושלא ידעו בו רבים ליכא פריצותא כולי האי ולא קנסוה: לא יחזיר. דר"מ סבר, טעמא משום קלקולא. הלכך נדר שאינו יכול להפר אבל חכם יכול להתיר, יכול הוא לקלקל את הגט

ביאורים והרחבות

45. פירוש: בגמרא (מו, א) למדין שהטעם הוא שמא תינשא לאחר, ויתברר שהשם רע שיצא עליה היה שקר, ויבוא המגרש ויאמר: אילו הייתי יודע ששקר הדבר לא הייתי מגרשה, ונמצא שהגט שנתן בטל הוא, ובניה ממזרים, לפיכך תיקנו שהמגרש משום שם רע לא יחזיר לעולם, ואפילו יתברר שהשם רע היה סתם עלילת שקר. וכן הטעם באשה נדרנית - משום קלקולא, שמא יאמר לאחר מכן: אילו הייתי יודע שאפשר היה לי להתיר את הנדר לא הייתי מגרשה, ונמצא הגט בטל ובניה ממזרים.

דמיהן, מפני תקון העולם - שלא יתמידו לשבות יהודים פעמים רבות על מנת שיפדו אותם בדמים הרבה. ואין מבריחין בתחבולות את השבויין, מפני תקון העולם - שלא יתאכזרו הגויים עם השבויים העתידיים. רבן שמעון בן גמליאל אומר: מפני תקנת השבויין - הנשארים ביד הגויים שלא ברחו, שיתאכזרו אליהם מפני הבורחים. ואין לוקחים - קונים ספרים תפלין ומזוזות מן הגוים יותר על כדי דמיהן, מפני תקון העולם - שלא יהיו הגויים רגילים לגנוב ולגזול מהיהודים על מנת למוכרם ביוקר:

משנה ז

המוציא - המגרש את אשתו משום שיצא עליה שם רע - קול שזינתה - לא יחזיר אותה לעולם. וכן המגרש את האשה משום נדר - שרגילה לנדור, ואומר: אין רצוני באשה נדרנית - לא יחזיר⁴⁵. רבי יהודה אומר: הטעם שאסרו חכמים להחזירה אינו מפני קלקול אלא כדי שלא תהיינה בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים, לכן כל נדר שידעו בו

רַבִּים אין לו התרה ויש בזה פריצות וגזרו חכמים שלא יחזיר, אבל נדר וְשֵׁלָא יָדְעוּ בּוּ רַבִּים יש לו התרה ואין בזה פריצות, ולכן יחזיר.

רַבִּי מְאִיר סובר כתנא קמא שהטעם הוא משום קלקול, ולכן הוא אומר: **כָּל נֶדֶר שֶׁצָּרִיךְ חֻקִּית חָכְם** להתירו - לא יחזיר שאז הבעל יכול לומר שלא ידע שאפשר להתיר. אבל נדר וְשֵׁאִינוּ צָרִיךְ חֻקִּית חָכְם - יחזיר שהרי בידו להפך את נדרה, ואם בכל זאת גירשה - גירושין גמורים הם.

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: לֹא אֶסְרוּ זֶה - שצריך חקירת חכם **אֶלָּא מִפְּנֵי זֶה** - שאינו צריך חקירת חכם, וכאן אסור להחזירה מפני שחוששים לקלקולה, לפיכך בכל נדר לא יחזיר⁴⁶.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה: מַעֲשֵׂה בְצִידָן - שם מקום באַחַד שְׁאֵמַר לְאִשְׁתּוֹ: קוֹנָם - ייאסרו

על נדרה. אלא מפני נדר שאינו צריך חכם ובעל יכול להפך, אסרו את כולן, שלא יאמר אילו הייתי יודע שהייתי יכול להפך לא הייתי מגרשה: א"ר יוסי בר' יהודה כו', בגמרא מפרש דחסורי מחסרה והכי קתני, במה דברים אמורים כשנדרה היא, אבל נדר הוא שיגרשנה וגרשה, יחזיר ולא חיישינן לקלקולא: ואמר ר' יוסי ברבי יהודה מעשה נמי בצידן באחד שאמר לאשתו קונם אם איני מגרשך, כלומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם איני מגרשך, וגרשה, והתירו לו חכמים

ביאורים והרחבות

46. **פירוש:** רבי אליעזר חולק על רבי מאיר וסובר שדווקא בנדר שצריך חקירת חכם לא יכול לומר: אילו הייתי יודע וכו', כיוון שאין אדם רוצה שאשתו תתבזה בבית דין ונוח לו יותר לגרשה. אבל בנדר שלא צריך חקירת חכם יכול הבעל לומר: אילו הייתי יודע שבידי להפך - לא הייתי מגרש, ולכן אסור לו להחזירה. אבל חכמים גזרו על שצריך חקירת חכם, אטו נדר שאינו צריך חקירה, ואסרו את שניהם.

רבי יוסי ברבי יהודה

היה תנא בדור החמישי, חברו של רבי יהודה הנשיא ובנו של התנא הגדול רבי יהודה בר אלעאי. גרסינן בשבת (ק"ט, ב): תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו. עוד גרסינן בפסחים (ק"ב, ב): שלושה דברים צוה רבי יוסי ברבי יהודה את רבי: אל תצא יחידי בלילה, ואל תעמוד בפני הנר ערום, ואל תכנס למרחץ חדש שמא תפחת.

ר' עובדיה מברטנורא שיחזירנה: מפני תקון העולם. כלומר שלא אמרו חכמים המגרש את אשתו משום נדר לא יחזירנה אלא מפני תקון העולם דחיישינן לקלקולא, והא לא שייך אלא משום נדר דידה, אבל כשנדר הוא שאין כאן משום תקון העולם, התירו להחזיר. והלכה כר"י: ח רבי יהודה אומר לא יחזיר. שמא תנשא ותלד ויאמר אילו הייתי יודע שכן, אפילו היו נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשך: וחכ"א יחזיר. שלא חיישינן לקלקולא. ובגמרא מפרש מאן חכמים, ר"מ, דאמר בעינן תנאי כפול. והכי במאי עסקינן דלא כפליה לתנאי, שלא אמר לה הוי יודעת שמשום אילונית אני מוציאך, ואם אין את אילונית לא יהא גט, דהשתא הוי גט אפילו אינה אילונית: והיא תובעת כתובתה. שהאילונית אין לה כתובה. ועכשיו שנמצא שאינה אילונית, תובעת כתובתה: שתיקותיך יפה לך מדבוריך. שיאמר אילו ידעתי שסופי ליתן לך כתובה לא גרשתיך, נמצא גט בטל ובניה ממזרים: ט אין פודין אותו. והוא שרגיל בכך. כגון שמכר

עלי כל פירות שבעולם כקרבן אם איני מגרשיך, וגרשה. והתירו לו חכמים שיחזירנה - כי כשאסרו חכמים להחזירה הוא מפני תקון העולם שחוששים לקלקולה, אבל כשנדר הבעל אין חשש⁴⁷:

משנה ח

המוציא את אשתו בגט משום שנודע לו שהיא אילונית - אשה שאינה מסוגלת ללדת, ורק עכשיו התברר לו הדבר - רבי יהודה אומר: לא יחזיר שמא תינשא לאחר ותלד, ובעלה הראשון יתחרט שנתן לה גט, ונמצא שהגט בטל ובניה ממזרים. וחכמים אומרים: יחזיר⁴⁸.

נשאת - זו שנתגרשה משום שהיא איילונית לאחור, והיו לה בנים הימנו - מהאחר, והתברר שאינה איילונית, והיא כעת תובעת כתובתה, אומר רבי יהודה: אומרים לה: שתיקותיך יפה לך מדבוריך שכן יוכל הבעל לומר: אילו ידעתי שאצטרך ליתן לך כתובה לא הייתי מגרשך, ונמצא הגט בטל ובניה ממזרים, ונמצאת מקלקלת עצמה בתביעתה:

משנה ט

ישראל המוכר את עצמו ואת בניו כעבדים לגוי בפעם השלישית, קונסין אותו ולכן אין פודין אותו ולא את בניו, אבל פודין את הבנים לאחור מיתת אביהן כדי שלא יטמעו בן הגויים, אבל בחייו

ביאורים והרחבות

47. בגמרא (מו, א) למדין שמשנתנו חיסורי מחסרא והכי קתני: במה דברים אמורים שלא יחזיר? כשנדרה היא (האשה), אבל נדר הוא (הבעל, שיגרשנה וגירשה) - יחזיר, שאין כאן לחשוש לקלקולה, ואמר רבי יוסי בר יהודה מעשה בצידן וכו'.

48. בגמרא (מו, ב) למדין שחכמים היינו רבי מאיר, הסובר שכל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי ("אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן... ואם לא יעברו חלוצים" וגו'). לכן אם כשיגרשה לא עשה עמה תנאי כפול, אלא אמר לה: הרי את מגורשת משום שאת איילונית, ולא הוסיף לומר אילו לא היית איילונית לא הייתי מגרשך - גירושין גמורין הם וגיטה גט גמור.

אין פודים כי חוששים שימכרם שוב. **הַמּוֹכֵר שְׂדֵהוּ** בארץ ישראל **לְגוֹי וְחָזַר וּלְקָחָהּ** **מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל, הַלּוֹקֵחַ** - הקונה **מִבֵּיא מִמֶּנּוּ בְּכֹרִים** אף על פי שהפירות גדלו ונתבשלו ברשות הגוי, **מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם** שאם מכר קרקע בארץ ישראל לגוי, יטרח לחזור ולפדותה כיוון שיוודע שבקדושתה עומדת⁴⁹.

פרק חמישי

סוגי התשלומים שאדם משלם: נזק, חוב, כתובה

משנה א

הַנִּזְקִין - אנשים שניזוקו, ותובעים את דמי נזקם מהמזיק, **שְׁמִינֵי לָהֶם** הדיינים לצורך גביית דמי נזקם **בְּעֵדִית** - מהקרקע המובחרת שבנכסי המזיק, **וּבְעֵל חוֹב** גובה את חובו **בְּבִינוּנִית** - קרקע בינונית מנכסי הלווה, **וּכְתַבַת אִשָּׁה** נגבית **בְּזַבְּרִית** - הקרקע הגרועה ביותר שבנכסי הבעל. **רַבִּי מֵאִיר אָמַר: אֵף כְּתַבַת אִשָּׁה** כדון בעל חוב, נגבית **בְּבִינוּנִית**⁵⁰.

דלת בפני לוויין: וכתובת אשה בזבזרית. דליכא למיחש בה לנעילת דלת. דיותר ממה שהאיש רוצה לישא, אשה רוצה להנשא: ר"מ אומר כו'. ואין הלכה כרבי מאיר:

ביאורים והרחבות

49. בגמרא (מז, ב) למדין בשם רב אשי, שהיו שתי תקנות. מתחלה מדאורייתא אף שדה שנמכרה לגוי הייתה חייבת בתרומות מעשרות וביכורים, כיוון שראו חכמים שהיו מוכרים שדות לגויים, לפי שאמרו: עדיין בקדושתן השדות עומדות, ואין אנו נענשים על כך, תקנו שלא יביאו מהם ביכורים ותרומות ומעשרות. וכיוון שראו שישראל לא טורחים לפדות את השדות מיד הגויים, חזרו ותקנו שיביאו מהם ביכורים ותרומות ומעשרות, שעל ידי שצריכים לטרוח לקנות מהגויים את הביכורים, יטרחו לפדות את השדות.

50. **פירוש:** נאמר בתורה (שמות כב, ד): "כִּי יִבְעַר אִישׁ שְׂדֵה אוֹ כָּרְם וְשָׂלַח אֶת בְּעִירָה וּבְעָר בְּשָׂדֵה אַחַר מִיטֵב שְׂדֵהוּ וּמִיטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלַח".

בגמרא (מח, ב) למדין שכל התקנות הללו נעשו מפני תקון העולם: מדאורייתא שמים את הנזקים בעידית (הקרקע המובחרת), ונחלקו החכמים בדבר: **רבי ישמעאל** סובר: "מיטב שדהו" - של ניזק (הנכסים של המזיק שמבחינת איכותם הם כעין העידית של הניזק). **רבי עקיבא** סובר: "מיטב שדהו" - של מזיק. ומשנתנו כרבי ישמעאל, שמן התורה שמין בעידית של ניזק, אבל

ר' עובדיה מברטנורא ושנה ושלש: לוקח ומביא ביכורים. בכל שנה צריך ליקח מהנכרי ביכורי פירותיה בדמים, ומביאן לירושלים: מפני תקון העולם. שלא יהא רגיל למכור קרקע בארץ ישראל לנכרים. ואם מכר יטרח לחזור ולפדות: **ה א הניזקין שמין להם בעידית.** אע"ג דמדאורייתא היא, דכתיב (שמות כ"ב) מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, האי תנא סבר דמיטב שדהו דניזק קאמר קרא, ומפני תקון העולם אמרו חכמים שישלם המזיק מעידית שבנכסיו, אע"פ שהם טובים מעידית של ניזק, כדי שיהו נזהרים מלהזיק: ובעל חוב בכינונית. דמדאורייתא לא גבי אלא מזבזרית, דכתיב (דברים כד) והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה, ואין דרכו של אדם להוציא אלא הפחות שבנכסיו, ומפני תקון העולם אמרו בעל חוב בכינונית, כדי שלא תנעול